

Иванъ Евстратиевъ Гешовъ

Иванъ Евстатиевъ Гешовъ

(* 1849 † 1924).

I.

Рѣдко има общественици у насъ, които да сж проявявали такава многостранна дѣятелность, като покойниятъ прѣдседателъ на Българската академия на наукитѣ.

Ив. Ев. Гешовъ почва своята общественость още като ученикъ, студентъ въ Оуенсъ-колежъ (сега унив. Виктория) въ Манчестеръ, дѣто баща му и чичовцитѣ му сж имали търговски връзки и кантора. Въ 1866 г. той пише писмо по английски въ „Пел-Мел-Газетъ“, което е имало за цѣль да защити българскитѣ интереси и да освѣтли английското обществено мнѣние върху народното ни съзнание. Английското възпитание и животътъ въ Англия бѣха оставили дълбоки слѣди въ неговия характеръ. Всѣки, който се запознаеше съ него, виждаше въ Гешова единъ джентлеменъ въ най-добрия смисълъ на думата. И той прояви прѣзъ цѣль животъ единъ трезвенъ, бодъръ, спокоенъ възгледъ върху нѣщата и хората. Този характеръ на Гешова бѣше го издигналъ на висота, отъ която той никога не слѣзе, за да се увлѣче отъ страстни политически и партизански борби.

До около 1876 г. — черната година на български страдания и разорения — Гешовъ участвува въ търговскитѣ работи на фирмата Гешови. Прѣзъ тая година Гешовъ прѣживѣва една опасна криза: той бива осъденъ на смъртъ отъ турската власть въ Пловдивъ поради едно тежко прѣстѣпление: защото писалъ въ английски и американски вѣстници за звѣрствата и ужаситѣ на башибозука въ България, особно въ южна

Съобщение

слѣдъ потушаване съ огънь и ножъ освободителнитѣ бунтове въ Копривщица, Панагюрище, Брацигово, Перушица, Клисуре и пр. Само мощната намѣса на американското и английското правителство спасява Гешова отъ смъртъ, и той прѣживѣва едно заточение въ Цариградъ съ родителитѣ си.

Освобождението на България извика Гешова на непосрѣдствена, жива, многополезна работа. Слѣдъ една обиколка по европейскитѣ дворове съ мисия да ходатайствува да не се кѣса Южна България отъ Сѣверна (обиколка направена съ д-ръ Г. Янкуловъ), Гешовъ се прибира въ Пловдивъ. Тамъ около него се завъртъ оня крѣжецъ отъ млади и стари родолюбци, които съ голѣми грижи, така съ умѣние изтъкаха отъ скроената да бѣде турско-грѣцка Румелия — една чисто българска областъ.

Въ тази южно-българска областъ Гешовъ прояви усилена дѣятелностъ като публицистъ (главенъ редакторъ на в. „Марица“, наедно съ М. Ив Маджаровъ, по-късно съ С. С. Бобчевъ), като прѣдседател на Областното (Народно) събрание и Постоянния комитетъ, като директоръ (министъръ) на финанситѣ. Струва да се подчертае, че въ всички тѣзи служби Гешовъ внесе онова умѣние и строителство, които го въздигаха, и доказаха, че на тѣхно чело е застаналъ „достойниятъ човѣкъ за достойното мѣсто“. Отъ тукъ Гешовъ бѣше откѣснатъ съ поканата отъ Княжеството да иде въ София, най-напрѣдъ като директоръ на Бѣлг. народна банка, сетнѣ като министъръ на финанситѣ. Още по-късно той занимава пакъ министерството на финанситѣ, земледѣлието и търговията, като винаги бѣше избиранъ за народенъ прѣдставителъ. Слѣдъ смъртта на д-ръ К. Стоиловъ, Гешовъ бѣше прогласенъ за шефъ на народната партия и по-късно, въ най-течки години, той бѣше повиканъ да застане на първото мѣсто въ държавното управление — министър-прѣдседателъ. Това високо и отговорно мѣсто Гешовъ задържа прѣзъ една епоха историческа, когато се промѣни отъ едно велико народно събрание конституцията, когато се сключи знаменателниятъ съюзъ съ Сърбия, уреди едно балканско

споразумение (съ Черна-Гора и Гърция), залови се съ водене послѣдната балканска война срѣщу Турция, приключена съ Лондонския миръ (17 май 1913 г.) — съ една рѣчь, когато България бѣше увѣнчана съ сполуки, честь и слава и имаше право да бжде сочена като водителка на балканцитѣ.

Слѣдъ тоя величественъ моментъ въ най-новата българска история Гешовъ подаде оставка, както се изразяваше той, „за да се повѣри управлението на новъ кабинетъ, който да ликвидира резултатитѣ, добити отъ борбата на съюзниците противъ Турция“.

Но... бѣлѣжитиятъ общественикъ и политикъ видѣ не много слѣдъ това, че хубавото и велико дѣло, водено отъ него рухва, подкопано и унищожено на 16 юни 1913 г. Народната и държавна злочестина въздѣйствуваха потресно върху Гешова. Само който го бѣ видѣлъ наскоро слѣдъ това врѣме, може да знае, какъ тя се отрази върху неговото битие. Той бѣ поразенъ, сломенъ... като видѣ едно историческо дѣло, вѣнчано вече съ сполуки, че рухва отъ ржцѣтъ на хора, които трѣбаше да го поддържатъ и изкаратъ до добъръ край.

Отъ тогава на сетнѣ Гешовъ, дълбоко огорченъ и разочарованъ въ българската дѣйствителность, оттегли се отъ прѣка политическа дѣятелность, безъ да прѣстане обаче да прави и послѣдни усилия за защита на отечеството, държавата.

Той продължи своята културна и обществена служба: като прѣдседателъ на Българската академия на наукитѣ, като прѣдседателъ на дружество „Червенъ Кръсть“, което държеше на високо мѣсто, между друго и вслѣдствие на широкитѣ си познанства съ чужбина, като името му се ползваше винаги съ голѣма почитъ.

Не стоя съ скръстени ржцѣ Гешовъ до края на живота си. Прѣди всичко той долавяше съ своя тънъкъ усѣтъ всѣка мѣна въ нашия политически, общественъ, културенъ и стопански животъ и чувствително се отзоваваше на нуждитѣ съ посочвания, съ писания, съ лични срѣщи и напомнания. Всѣка почти нова година той се явяваше въ печата съ една статия, въ която правѣше

баланса на изтеклата година, изтъкваше уроците, които ни дава миналото и напомняше длъжностите въ бъдещето. Тъзи статии на Гешова обръщаха внимание въ всички сръди, защото бѣше забѣлѣзано, че неговите прѣгледи и статии въобще съдържахъ не само една вѣрна диагноза на положението, но и една сполучлива прогноза. При това той не се задоволяваше само съ това, а посочваше и лѣкарството на болката.

Въ областта на чистата книжнина Гешовъ остави нѣколко перли (разкази и бѣлѣжки като „Разковниче“, „Лила“, „Борба за честь“, „Воиникътъ“, „Записки на единъ осжденъ“, „Ивайло“ (драма) и прѣводи (като тоя на „93 г.“ на Викторъ Хюго), които му сториха лично мѣсто въ редицата наши художествени писатели. Но това, което особно подчертава книжовните услуги на покойния, това бѣха неговите финансово-стопански и политически трудове, на които цѣната и сега не е никакъ намалена.¹⁾

Покойниятъ още приживѣ нареди да се издигне на негови сръдства „Домъ Иванъ и Мария Ев. Гешови“, който вече се построи подъ надзора на ефорията Братя Ев. и Хр. Георгиеви и за който дадоха той и наследниците му сумата около 5.000.000 лева (съ стойността на мѣстото). Домътъ е назначенъ за да живѣятъ въ него безплатно приеманите съ конкурсъ студенти отъ Университета, Висшето Училище, Художественната и Музикална академии. Студентите ще се гледа да бж-

1) Нека се напомнятъ статиите му „Чиновнишкиятъ пролетариатъ“ (сп. „Пер. Списание, 1885“), „Данъчниятъ товаръ на България“ („Юридически прѣгледъ“ 1893 год.), „Нашиятъ разходенъ бюджетъ“ (Ю П., 1894 г.), „Мърки за икономическото придигане на България“ („Рѣчь“ 1885 г.), „Финансовото положение на България“ („Рѣчь“, 1885 г.), „Задругата въ З. България“ (П. Сп. XXI и XXII. 1877 г.), „Нашите градинарски дружества“ (П. Сп. XXVII. 1883 г.), „Задружното владение и работене въ България“ (П. Сп. XXVIII—XXX. 1889). Нѣкои отъ своите статии Гешовъ печата въ книгата си „Думи и дѣла“. Слѣдъ 16 юни 1923 г. Гешовъ печата нѣколко труда, които най-ясно изтъкнаха, какъ и кои извършиха гибелното за България дѣло. Такъвъ трудъ е: „Прѣстѣпното безумие“ 1914. Той издаде и на френски нѣкои отъ своите политически трудове.

дать приемани съ конкурсъ синове на умрѣли и останали неработоспособни въ послѣднитѣ двѣ войни (1912—13) бѣдни българи, офицери, подофицери и войници. При нѣмане подобни кандидати ще се взематъ и други българи“.

За нашата Академия Гешовъ направи много не само съ своето умѣло и достойно ржководене управлението и въобще работитѣ ѝ. Той направи извѣстни материални дарове и приноси, които на първо мѣсто дадоха възможность на Книжовното дружество да се нарече академия. Въ своето завѣщание отъ 1 септември 1923 г. той подарява една сграда на улица Сердика въ София, за да бжде тя продадена, когато Академията почне да строи свой домъ, като добититѣ отъ продажбата пари бждатъ употребени за тая постройка. По стойность завѣщаната сграда може да покрие близу половината отъ разноснитѣ за дома на Академията.

Това е въ блѣдни и кратки черти лика на Ивана Евстатиевъ Гешовъ, прѣдседател на Бѣлг. академия на наукитѣ, когото справедливо и заслужено можемъ да наречемъ незабравимъ. За неговата всестрана дѣйность Академията издаде особенъ трудъ¹⁾ Но нито съ тѣзи блѣдни черти, нито съ поменатия трудъ се изчерпва онова, което заслужва да се каже за бѣлѣжития покойникъ.

Животътъ му бѣше единъ дългъ низъ отъ дѣла, посветени на бѣлгарското национално, обществено, стопанско и културно дѣло. Той бѣше скромень въ живота си и винаги, дори когато бѣше станалъ богатъ човѣкъ. Той работѣше за родината съ присърдце, умѣне и тактъ. Той бѣше направилъ отъ нея единъ идеаль, единъ култъ.

Почналъ обществения си животъ отъ защита на всенароднитѣ интереси той приключи тоя земень животъ съ позивъ къмъ всички бѣлгари за сговоръ и единство — едничкото спасение на отечеството. Навсѣкждѣ, дѣто се явява той, въ Пловдивъ или София, като редак-

¹⁾ Иванъ Евстатиевъ Гешовъ. Възгледи и дѣйность. София. Придворна печатница. 1926 г. Стр. 177. на голѣма 8—на.

торъ, народенъ прѣдставитель, министъръ, политикъ, дипломатъ, или общественикъ, той се ръководи отъ една умѣреностъ, трезвостъ, будностъ и прѣдвидливостъ, които засилваха толкозъ повече неговото творчество и издигатъ до драгоцѣнности неговитѣ съвѣти, мнѣния, упжтвания, мѣропріятия. Той не се увлича отъ партизански страсти никога; и тогазъ, когато бѣше не еднажъ прѣдметъ, поради неразбранщини нашенски, на обиди и жертва на недобросъвѣстностъ, той запазваше самообладание и чакаше фактитѣ и врѣмето да изобличатъ „невѣдуешитѣ, какво правятъ“.

Ив. Ев. Гешовъ живѣ, работи и умрѣ като единъ бѣлѣжитѣ българинъ. Неговото име обаче нѣма да умре, защото остави дѣла незабравими, какъвто остава и той.

С. С. Бобчевъ.